

CELOSTÁTNÍ SEMINÁŘ K PROBLEMATICE LIDOVÉHO STAVITELSTVÍ

Seminář, který byl zaměřen na problematiku lidového stavitelství, se v letošním roce konal ve dnech 12.–14. září v obci Horní Maršov. Tak, jako každý rok, byl hlavním organizátorem semináře PhDr. Pavel Bureš z ústředního pracoviště Národního památkového ústavu, dalšími pořadateli bylo územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Josefově, Krajský úřad Královéhradeckého kraje, Městský úřad Trutnov, obec Horní Maršov, Správa Krkonošského národního parku a firma Veselý výlet.

Téma letošního semináře je patrně z názvu – **Vliv odchodu původního obyvatelstva a změn životního stylu venkova na současnou podobu a perspektivy historických venkovských sídel.**

Toto téma je stále aktuální, ale opomíjené a nedostatečně řešené. Dopady násilné transformace hospodářského systému, změna vlastnických vztahů, rozklad sociální struktury a přerušování kulturní kontinuity vesnice v období po 2. světové válce ukončily tradiční život na venkově a přinesly nevratné změny obrazu vesnic a kulturní krajiny. V rozsáhlých oblastech Čech a Moravy současně došlo k vysídlení původních obyvatel, vytvářela se rozsáhlá pohraniční pásma a vznikaly vojenské újezdy. Další změny nastaly po roce 1989, kdy došlo opět k zásadním změnám majetkové struktury na území venkovských obcí, současně probíhal a dále probíhá útlum zemědělské výroby, pokračuje nepříznivý demografický vývoj. V architektuře vesnice se stále častěji projevuje příklon k městské formě bydlení, objevují se satelitní obytné soubory postrádající jakoukoliv urbanistickou koncepci a ve velké většině i architektonickou kvalitu. I přestavby starší původní zástavby podléhají těmto změnám. O těchto změnách napsal v úvodním slovu k semináři PhDr. Pavel Bureš: „Výsledkem je postupná zřetelná proměna jedinečného prostředí vesnic i krajiny venkova, ztráta jejich autenticity, přívětivosti, osobitosti i malebnosti, estetická devastace, patrný úbytek památkového potenciálu a evidentní bezradnost v řešení přístupu k dalšímu rozvoji venkovského prostoru.“

Z přednesených referátů, které se zabývaly těmito jevy v různých oblastech ČR, vyplývá, že proměny venkova jsou shodné ve všech pohraničních územích ČR, které byly osídleny převážně ně-

meckým obyvatelstvem. Převaha německých usedlíků se však vyskytovala i ve vnitrozemí (tzv. jazykové ostrovy). Zde se zachovala alespoň částečně kontinuita vývoje. Příkladem je oblast kolem Vyškova na Moravě. V roce 1953 vznikla Pracovní společnost pro vyškovský jazykový ostrov, která přispěla k udržení původní kultury celé oblasti. Organizovala např. semináře, opravu památek, setkávání rodáků, krojovou taneční skupinu a další činnosti a akce. Charakteristická je pro tuto oblast přetrvávající dobrá spolupráce vysídleného i dosídleného obyvatelstva, což se pozitivně projevuje i na podobě zdejších venkovských obcí.

Další výjimku tvoří oblast Kokořinska, kde byly některé vesnice zcela německé. Po odsunu v roce 1945 následovalo dosídlení vesnic obyvateli okolních obcí, zpravidla známými odsunutých, což vedlo k zachování místních tradic. Už v 50. letech se zde objevují první rekreační chalupy, které si zde pořizovali obyvatelé Prahy. Tento fenomén se dále rozrůstal, takže mnohé vesnice jsou již výhradně chalupářské. Důsledkem jsou dosud dobře zachované krásné celky roubené architektury, které mají statut vesnických památkových rezervací.

Foto © Marie Tomišková

Památková rezervace Dobřeň

Referát PhDr. Spathové z Krajského úřadu Zlínského kraje se v popisu dopadu společenských změn na podobu venkovských obcí a krajiny shodoval s ostatními příspěvky. Vyskytují se ar-

chitektonicky nevhodné stavby, které nezapadají do kontextu prostředí, změny vlastnických vztahů v 50. letech vedly k chátrání výstavných statků a panských sídel ovlivňujících významně vzhled celého sídla. Současná globalizace vesnice se projevuje sice odlišně, ale stejně devastujícím způsobem. Pokud někde zůstává zdánlivě původní stavba, jedná se v mnoha případech o pouhou kulisu. Autorka příspěvku však zdůraznila zásadní význam územně plánovací dokumentace pro regulaci zástavby, a tím zachování urbanistické jednoty celku sídla a jeho genia loci.

Jako každoročně byl druhý den semináře věnován exkurzi za historickou venkovskou zástavbou Krkonoš. Účastníci semináře si prohlédli obec Horní Maršov, osadu Albeřice, luční enklávu Šimovy chalupy, historické centrum Malé Úpy a osady Modrý Důl a Obří Důl.

V obci Horní Maršov probíhá již několik let složitá a náročná obnova kulturní památky renesančního kostela Nanebevzetí Panny Marie z počátku 17. století, který byl od roku 1945 téměř bez využití a postupně chátral. V roce 2002 byl zařazen do Programu záchrany architektonického dědictví a započaly práce na obnově. V současné době se obec uchází o příspěvek z Norských fondů. V sousedství kostela je barokní fara, která bude po ukončení rekonstrukce využívána jako Dům obnovy tradic, ekologie a kultury.

Foto © Marie Tomišková

Horní Maršov – kostel

V osadě Albeřice jsou selská stavení typická pro lidové stavby údolí Úpy. Domy jsou pečlivě udržovány v původní podobě. Zajímavým turistickým cílem na úze-

Foto © Marie Tomišková

Albeřice – typická chalupa

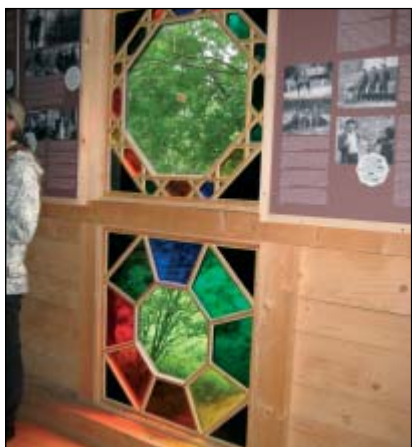
mí obce je stará vápenná pec z roku 1870, která byla v letech 2003–2011 vyčištěna a zpřístupněna. Na její opravené koruně vznikla zajímavá dřevěná nadstavba určená pro expozici muzea. Tématem muzejní expozice jsou příběhy a osoby propojené s krajinou, výrazné stavby a známé osobnosti. Expozice rovněž odkazuje návštěvníky na další turistické cíle v okolí. Majitelem a investorem muzea je Správa Krkonošského národního parku.

Foto © Hana Halasová

Albeřice – Muzeum Vápenka – exteriér

Foto © Hana Halasová

Albeřice – Muzeum Vápenka – interiér

Nejzajímavější část exkurze tvořila návštěva vesnické památkové zóny Šimovy chalupy. Je to komplex devíti zachovalých objektů, které jsou zapsány v Ústředním seznamu kulturních památek a představují všechny vývojové typy horského roubeného lidového domu východních Krkonoš. Domy dnes slouží k rekreačním účelům a jejich majitelé je příkladně udržují, částečně z vlastních finančních zdrojů, částečně z finančních prostředků Ministerstva kultury.

Foto © Marie Tomišková

Šimovy chalupy

Foto © Marie Tomišková

Šimovy chalupy

V Malé Úpě si autentický ráz historického centra horské obce uchovala lokalita U kostela, jejíž dominantu tvoří kostel svatého Petra a Pavla z počátku 19. století. Na přilehlém hřbitově připomínají dochované náhrobky rodiny dřevařů, kteří zakládali Malou Úpu.

Památkovou zónu – osadu Modrý Důl, která vznikla v ledovcem vytvořeném širokém údolí, tvoří několik charakteristických roubených chalup, z nichž šest bylo prohlášeno za kulturní památky. Jedna z chalup byla vybudována v roce 1911 jako penzion pro návštěvníky.

Osada Obří Důl vznikla v návaznosti na zdejší těžbu vitriolové a arzenové rudy. Původními obyvateli byli horníci z Míšně. Zajímavým objektem v obci je technická památka – vodárna pro Sněžku.

Ve všech těchto obcích a osadách byly prázdné objekty po vysídlených původních německy hovořících obyvatelích prodány novým zájemcům, kteří je, až na výjimky, udržují v téměř autentickém stavu. Všichni majitelé si uvědomují historickou hodnotu objektů, a proto souhlasili s navržením lokalit Šimovy chalupy a Modrý Důl za vesnické památkové zóny a případně za zápis vlastního objektu do Ústředního seznamu kulturních památek. Památkové zóny jsou přísně chráněny dle památkového zákona č. 20/1987 Sb. ve znění pozdějších předpisů a vyhláškou Ministerstva kultury o jejich prohlášení z roku 2004. Nové stavby zde mohou být stavěny pouze na stavebních parcelách po zaniklých objektech a za jednoznačných podmínek pro prostorové řešení. Tato plošná ochrana se však vztahuje pouze na lokality prohlášené za památkové zóny. Ostatní obce ale pro takovou regulaci nezbytně potřebují do značné podrobnosti zpracovanou územně plánovací dokumentaci.

Hlavní záměr semináře shrnul PhDr. Pavel Bureš takto: „Smyslem a záměrem semináře by mělo být pokusit se hledat příčiny současné nepříliš radostné reality stavební podoby našeho venkova, a na druhé straně se rovněž zabývat východisky z této situace, naznačit možné cesty a způsoby na zachování architektonického i urbanistického dědictví a kulturní identity vesnických sídel, smysluplného využití a začlenění historické zástavby do současného života i kultivaci nové stavební tvorby na venkově, popřípadě v širší perspektivě vyvolat diskusi k těmto důležitým otázkám.“

Ing. arch. Marie Tomišková

*Ing. arch. Hana Halasová
Ústav územního rozvoje*